

นำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

พิมาย

มรดกชาติ

การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบปฏิสัมพันธ์ด้วยเทคโนโลยีความจริงเสริมพหุภาษา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดนครราชสีมา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าพระนครเหนือ

กรมศิลปากร
นครราชสีมา

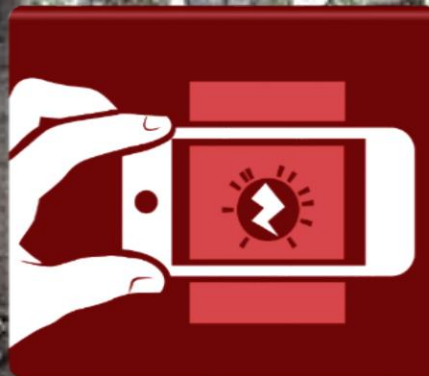
คู่มือการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบปฏิสัมพันธ์ด้วยเทคโนโลยีความจริงเสริมพหุภาษา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดนครราชสีมา

1

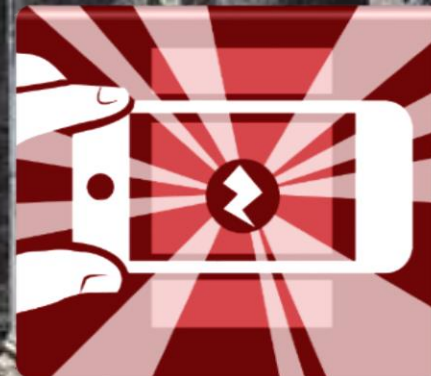
ดาวน์โหลดแอปพลิเคชัน
Zappar ฟรี ซึ่งรองรับทั้งระบบ
android และระบบ iOS

2

สแกนโค้ด Zappar
โดยสแกนภาพรวมของรูปภาพ

3

ปรากฏภาพซ้อนขึ้นมา
สามารถเลือกรายการที่ต้องการ
แบบปฏิสัมพันธ์ได้ทันที

คำนำ

กรมศิลปากรได้ปฏิบัติการหลักด้านอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่แรกสถาปนาเมื่อพุทธศักราช 2454 จนย่างเข้าสู่ 100 ปี ในพุทธศักราช 2554 มีโบราณสถานสำคัญได้รับการอนุรักษ์ และพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของประเทศกระจายอยู่ทั่วราชอาณาจักร

ปราสาทหินพิมาย เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติประเภทโบราณสถานในคติพุทธศาสนาเถรวาทที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย สร้างขึ้นราวปลายพุทธศตวรรษที่ 16-17 และได้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมในพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองพิมายได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 53 ตอนที่ 34 ลงวันที่ 17 กันยายน พุทธศักราช 2479 และกรมศิลปากรได้ดำเนินงานอนุรักษ์และทางศิลปวัฒนธรรม จนประกอบพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เมื่อวันที่ 12 เมษายน พุทธศักราช 2532 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธาน

อุทยานประวัติศาสตร์พิมายได้ดำเนินงานในการกิจด้านเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม โดยให้บริการข้อมูลทางการศึกษา การจัดวิทยากรบรรยายนำชม การแจกเอกสารแผ่นพับและการพิมพ์เผยแพร่ หนังสือนำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งนี้นับเป็นครั้งที่ 5

กรมศิลปากรหวังว่า หนังสือเล่มนี้คงเป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวและประชาชนโดยทั่วไปอันจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติให้ดำรงอยู่สืบไป

โสมนสุดา ลียะวณิช
อธิบดีกรมศิลปากร

คำนำผู้พัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบปฏิสัมพันธ์ด้วยเทคโนโลยีความจริงเสริมพหุภาษาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัด นครราชสีมา จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นผลงานระหว่างศึกษาในระดับมหาบัณฑิตสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา คณะครุศาสตร์ อดุทธากรรม สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ในรายวิชาระเบียบวิธีวิจัย โดย บูรณาการองค์ความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษาที่ได้ศึกษามาตลอดภาคเรียนที่ 2/2560 เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่มีเนื้อหา ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป และพร้อมนำไปใช้ในด้าน การศึกษาต่อไป

วิทยา มนตรี

สารบัญ

การเดินทางสู่พิมาย

2

ปราสาทพิมาย

4

บริเวณที่ตั้งของปราสาทพิมาย

6

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

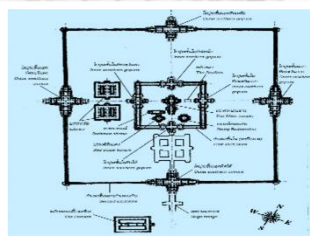
8

การดำเนินงานของกรมศิลปากร

10

แผนผังเมืองพิมายและแผนผังปราสาทพิมาย

13

ทำนงสระผม

15

ประตูและกำแพงเมือง

17

พลับพลาเปลื้องเครื่อง

19

สะพานนาคราช

21

ซุ้มประตูและกำแพงแก้ว

23

ซาลาทางเดิน

25

บรรณาลัย

27

ปราสาทหินแดง

35

เมรุพราหมณ์

43

สระน้ำ

29

หอพราหมณ์

37

อโรคยาศาล (ภูฏิกษี)

45

ซุ้มประตูและระเบียงคด

31

ปราสาทพรหมทัต

39

บาราย

47

ปราสาทประธาน

33

พลับพลา

41

สระน้ำโบราณ

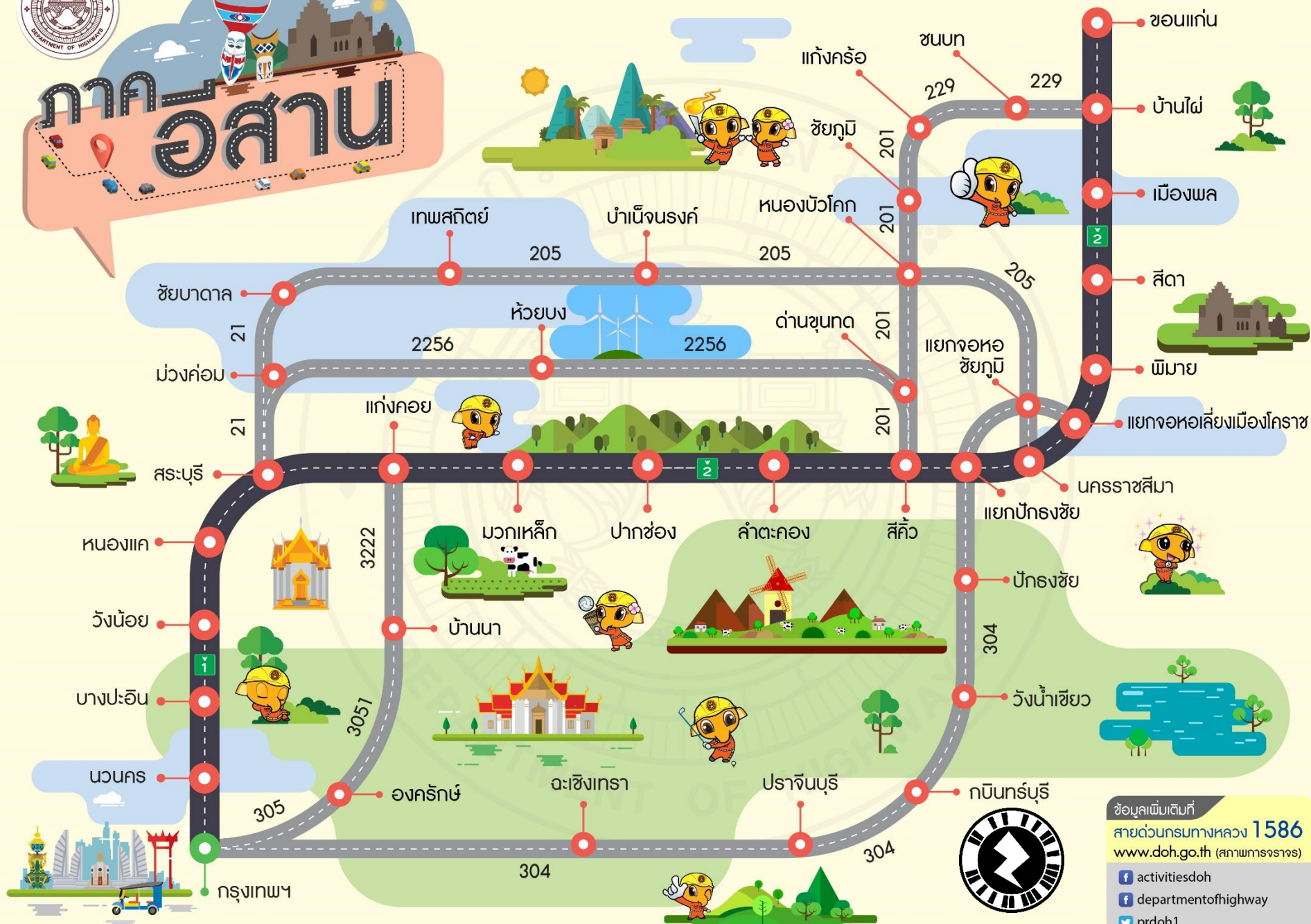

49

ภาคอีสาน

ข้อมูลเพิ่มเติมที่

สายด่วนกรมทางหลวง 1586
www.doh.go.th (สภาพการจราจร)

 [activitiesdoh](#)

 departmentofhighway

 prdoh1

การเดินทางสู่พิมาย

จุดเริ่มต้นที่กรุงเทพมหานครสามารถเดินทางไปได้หลายวิธี

1. รถประจำทางจากสถานีขนส่งสายตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสารรถประจำทางสาย กรุงเทพ-นครราชสีมา มีทั้งรถโดยสารธรรมดาและรถประจำทางปรับอากาศ มีรถบริการตลอด 24 ชั่วโมง และต่อรถโดยสารประจำทางสายนครราชสีมา-พิมาย-ชุมพวง ซึ่งมีรถถึงเวลาประมาณ 22.00 น.

2. รถไฟจากสถานีรถไฟหัวลำโพง โดยสารรถไฟสายกรุงเทพ-อุบลราชธานี หรือ สุรินทร์ ลงที่สถานีนครราชสีมา และต่อรถโดยสารประจำทางสาย นครราชสีมา-พิมาย-ชุมพวง

3. เครื่องบิน จากสนามบินดอนเมืองไปลงที่สนามบินอำเภอเฉลิมพระเกียรติจังหวัดนครราชสีมา และต่อรถโดยสารของสนามบินเข้าตัวเมืองนครราชสีมา แล้วโดยสารรถประจำทางสาย นครราชสีมา-พิมาย-ชุมพวง

4. รถยนต์เดินทางจากกรุงเทพฯ ตามทางหลวงหมายเลข 1 (พหลโยธิน) และทางหลวงหมายเลข 2 (มิตรภาพ) ระยะทาง 259 กิโลเมตร ถึงจังหวัดนครราชสีมา เดินทางต่อตามทางหลวงหมายเลข 2 (มิตรภาพ) ระยะทาง 50 กิโลเมตร ถึงทางแยกตลาดแคเลี้ยวเข้าทางหลวงหมายเลข 206 อีก 10 กิโลเมตร รวมระยะทางถึงอำเภอพิมาย 319 กิโลเมตร

ปราสาทพิมาย

ปราสาทพิมาย ตั้งอยู่ในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ห่างจากตัวเมืองนครราชสีมา ประมาณ 60 กิโลเมตร เป็นศาสนสถานที่ยังคงเหลืออยู่ในพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน

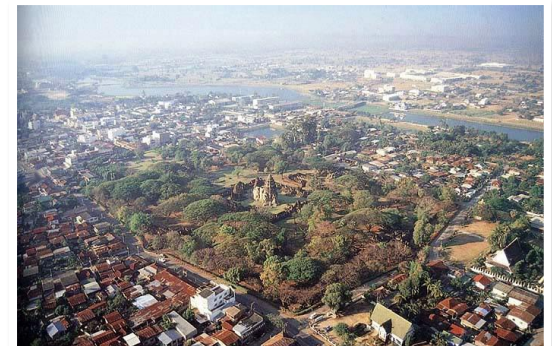
ชื่อ “พิมาย” นั้น น่าจะเป็นคำเดียวกันกับชื่อ “วิมาย” ที่ปรากฏอยู่ในจารึกอักษรขอมโบราณภาษาสันสกฤต บนแผ่นหินกรอบประตูระเบียงคดด้านทิศใต้ของปราสาทพิมาย

คำว่า “พิมาย” นั้น ปรากฏเป็นชื่อเมืองในศิลาจารึกพบในประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตยหลายแห่ง แม้รูปคำจะไม่ตรงกันทีเดียวนัก แต่เป็นที่เชื่อกันว่าหมายถึง เมืองพิมายอันเป็นที่ตั้งของปราสาทพิมาย โดยเรียกว่าเมืองวิมาย หรือวิมายะปุระ (จารึกปราสาทพระขรรค์ พุทธศตวรรษที่ 18) โดยเฉพาะข้อความในจารึกปราสาทพระขรรค์ที่กล่าวว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างที่พักคนเดินทางจากราชธานีมาเมืองพิมาย รวม 17 แห่ง แสดงถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างเมืองพิมายกับอาณาจักรเขมร และแสดงว่าเป็นเมืองสำคัญไม่น้อย

บริเวณที่ตั้งของปราสาทพิมาย

เมื่อดูจากภาพถ่ายทางอากาศจะเห็นได้ชัดว่า เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคูและกำแพงเมืองล้อมรอบ มีศาสนสถานอยู่กลางเมืองแวดล้อมชุมชนใหญ่น้อยรายรอบเป็นกลุ่มใหญ่ ตัวเมืองพิมายเองตั้งอยู่ที่ทำเลที่ดีและอุดมสมบูรณ์ เพราะมีลำน้ำไหลผ่านรอบเมือง ได้แก่ แม่น้ำมูลไหลผ่านทางด้านทิศเหนือ และทิศตะวันออก ด้านทิศใต้มีลำน้ำเค็ม ทางด้านทิศตะวันตกมีลำน้ำจักราชไหลผ่านไปบรรจบกับแม่น้ำมูลที่ทำสงครามต์ บริเวณโดยรอบเป็นที่ราบลุ่มสามารถทำการกสิกรรมได้ดี มีแหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคภายในเมือง ได้แก่ สระแก้ว สระพลึง สระขวัญ สระน้ำที่ขุดขึ้นภายนอกเมือง คือสระเพลงทางทิศตะวันออก สระโบสถ์ และสระเพลงแห้งทางทิศตะวันตกและอ่างเก็บน้ำ (บาราย) ขนาดใหญ่อยู่ทางทิศใต้

❖ ภาพถ่ายมุมสูงเมืองพิมาย

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

สิ่งก่อสร้าง ที่ประกอบกันขึ้นเป็นปราสาทพิมาย นั้น มีแผนผังเป็นระเบียบได้สัดส่วนสัมพันธ์ตาม กฎเกณฑ์ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งต้องใช้กำลังคน เวลา และความอุตสาหะเป็นอย่างสูง สิ่งก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่เหล่านี้แสดงถึงพลังแห่งศรัทธาอันแรงกล้าที่มีต่อ ศาสนา พร้อมกันนั้นก็ยิ่งแสดงถึงบารมีอันยิ่งใหญ่ของผู้สร้าง ที่สามารถนำเอาแรงงานมนุษย์มากมายมหาศาล มาเนรมิตศาสนสถานซึ่งเปรียบเสมือนจักรวาลจำลองขึ้น ไว้ในโลกมนุษย์ สิ่งที่ค่อนข้างจะพิเศษต่างไปจาก ปราสาทอื่นๆ คือในขณะที่ปราสาทอื่นส่วนใหญ่ หันหน้า ไปทางทิศตะวันออก แต่ปราสาทพิมายกลับสร้างหัน หน้าไปทางทิศใต้ ทั้งนี้สันนิษฐานกันว่าคงจะสร้างหัน หน้าไปสู่เมืองพระนครเมืองหลวงของอาณาจักรเขมร หรือเป็นคติทางศาสนาที่ควรศึกษากันต่อไป

ปราสาทพิมาย คงจะเริ่มสร้างมาตั้งแต่ปลาย พุทธศตวรรษที่ 16 –พุทธศตวรรษที่ 17 และได้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมอีกในพุทธศตวรรษที่ 18 ทั้งนี้ โดยกำหนดอายุจากหลักฐานต่างๆ เช่น ศิลาจารึก ลักษณะทางสถาปัตยกรรม และภาพจำหลักประดับ สถาปัตยกรรม ซึ่งในปราสาทแบบศิลปกรรมเขมร นิยมแกะสลักลงในเนื้อหินต่างๆ ของอาคาร เช่น หน้าบัน เสาประดับกรอบประตู และเสาประดับ ผนัง ภาพจำหลักเหล่านี้นอกจากจะแสดงลักษณะ ทางศิลปะที่ช่วยให้กำหนดอายุสมัยได้แล้ว ยังสามารถศึกษาคติทางศาสนาขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัย นั้นๆ

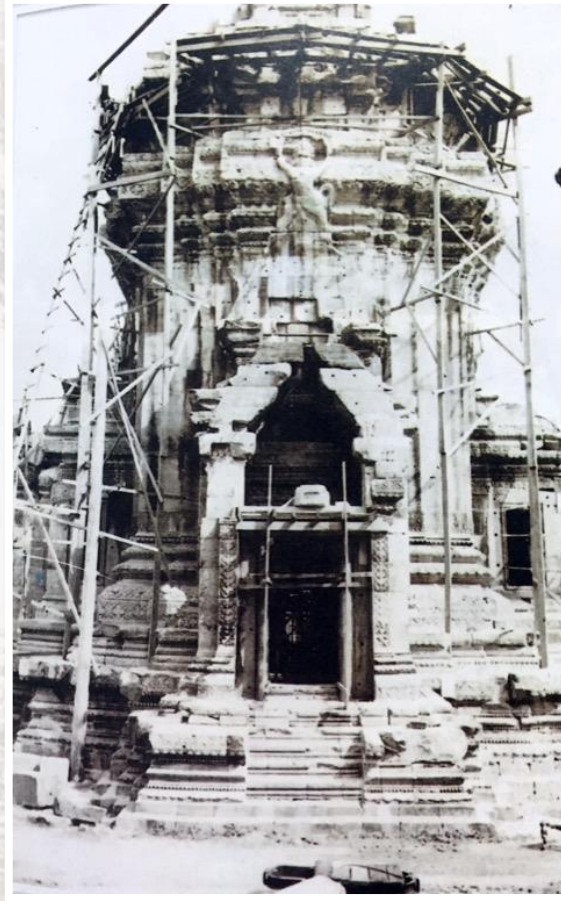
การดำเนินงานของกรมศิลปากร

❖ ปราสาทพิมายก่อนบูรณะ

❖ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ และ
ผู้เชี่ยวชาญชาวฝรั่งเศสเมื่อครั้งบูรณะ
ปราสาทพิมาย

❖ ปราสาทพิมายเมื่อครั้งยังบูรณะไม่แล้วเสร็จ

พ.ศ. 2479 ประกาศขึ้นทะเบียนเมืองพิมายใน
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 53 ตอนที่ 34 ลงวันที่ 27
กันยายน พ.ศ. 2549

พ.ศ. 2507-2512 ได้รับความช่วยเหลือจาก
รัฐบาลฝรั่งเศส ผ่านทางองค์การสนธิสัญญาป้องกัน
ร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ)
ดำเนินการบูรณะปราสาทพิมายด้วยวิธีอนัสติโลซิส
(Anastylosis) โดยมี นายแบร์นาร์ค โกรส์ลีเยร์
(Bernard Phillip Groslier) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส
และศาสตราจารย์หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ เป็น
ผู้อำนวยการบูรณะ

พ.ศ. 2519-2532 กรมศิลปากรได้จัดตั้งโครงการอุทยานประวัติศาสตร์พิมายขึ้น ทำการบูรณะและปรับปรุงเมืองพิมายจนแล้วเสร็จ และเปิดเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าชมโดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ พระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2535

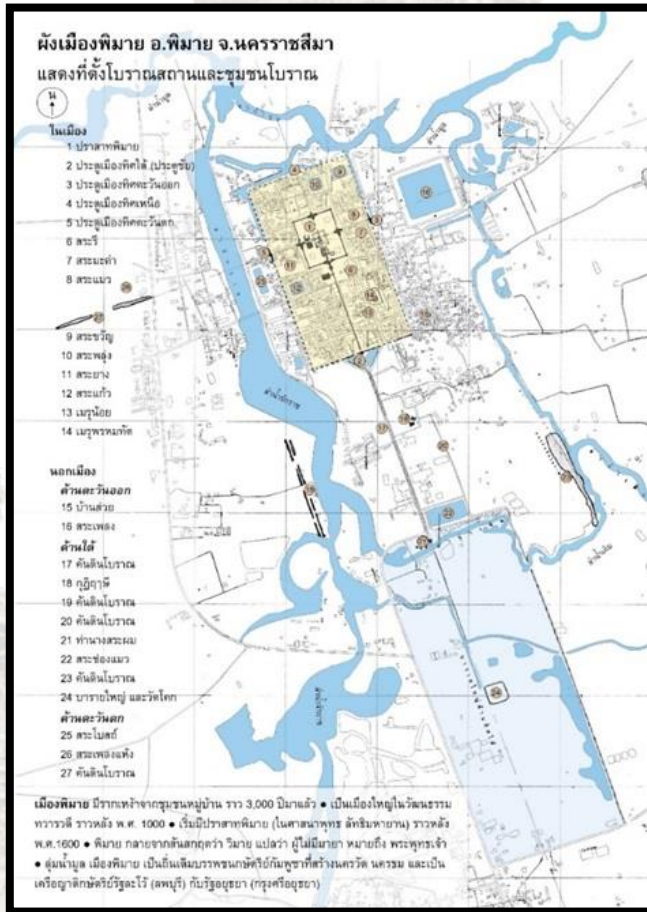
ปัจจุบันอุทยานประวัติศาสตร์พิมายสังกัดสำนักศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลบำรุงรักษาโบราณสถานโดยรอบเมืองพิมาย ให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรงสวยงามและสะอาดเหมาะสมแก่การท่องเที่ยว ตลอดจนให้บริการข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีของเมืองพิมายแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนผู้สนใจโดยทั่วไป

- ❖ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ เป็นองค์ประธานในพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2532

แผนผังเมืองพิมาย และแผนผังปราสาทหินพิมาย

แผนผังเมืองพิมาย

ในเมือง

1. ปราสาทพิมาย
2. ประตูทิศใต้ (ประตูชัย)
3. ประตูเมืองทิศเหนือ
4. ประตูเมืองทิศเหนือ
5. ประตูเมืองทิศตะวันตก
6. สระรี
7. สระมะค่า
8. สระแก้ว
9. สระขวัญ
10. สระพลึง
11. สระยาง
12. สระแก้ว
13. เมรุน้อย
14. เมรุพรหมทัต

นอกเมือง

ด้านตะวันออก

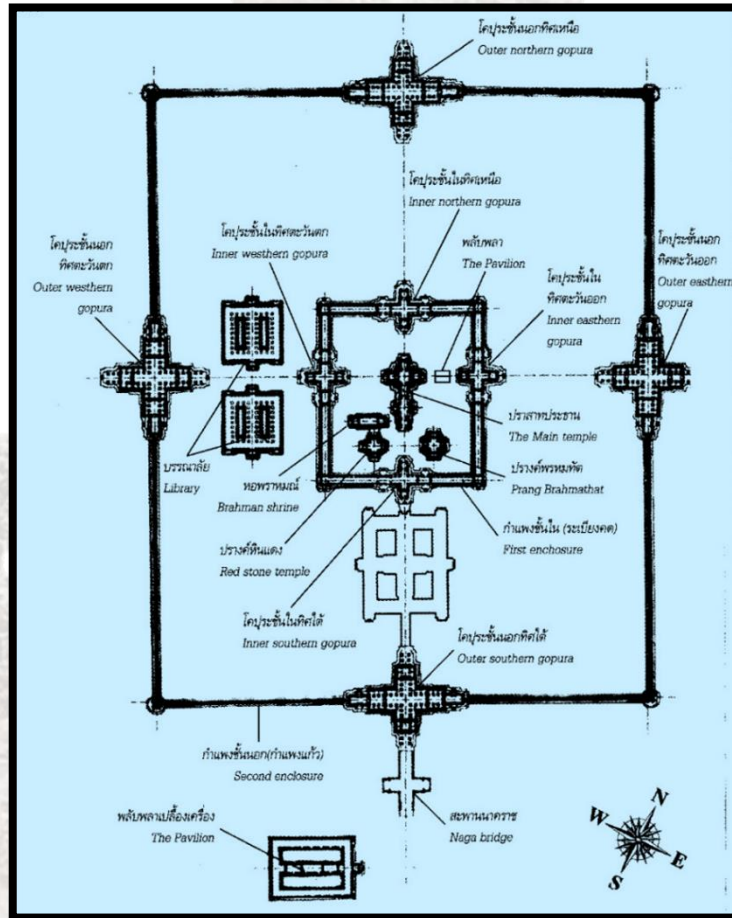
15. บ้านส่วย
16. สระเพลง
17. คันทันโบราณ
18. กุฏิฤๅษี
19. คันทันโบราณ
20. คันทันโบราณ
21. คันทันโบราณ
22. สระช่องแมว
23. คันทันโบราณ
24. บารายใหญ่ และวัดโคก

ด้านตะวันตก

25. สระโบสถ์
26. สระเพลงแห้ง
27. คันทันโบราณ

แผนผังเมืองพิมาย

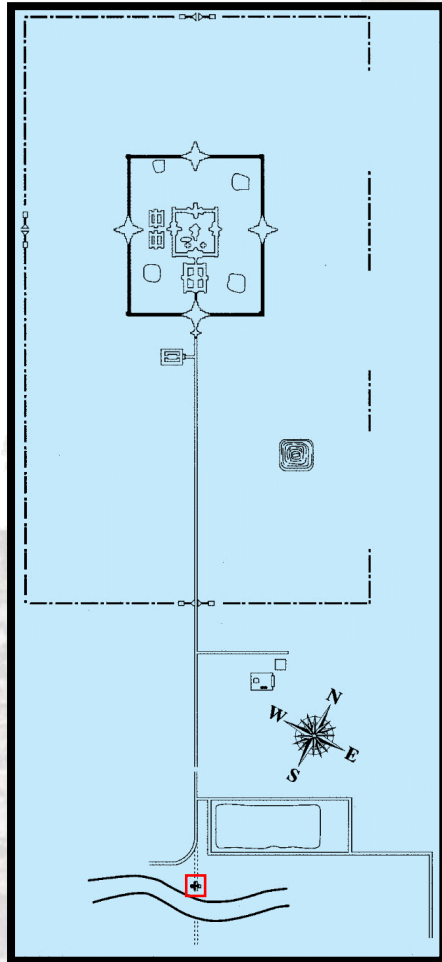
ประกอบด้วย

1. พลับพลาเปลื้องเครื่อง
2. สะพานนาคราช
3. กำแพงชั้นนอก (กำแพงแก้ว)
4. โคปุระชั้นนอกทั้ง 4 ทิศ
5. ซาลาทางเดิน
6. กำแพงชั้นใน (ระเบียงคด)
7. โคปุระชั้นในทั้ง 4 ทิศ
8. บรรณาลัย
9. ปราสาทหินแดง
10. หอพราหมณ์
11. ปราสาทพรหมทัต
12. ปราสาทประธาน
13. พลับพลา

ทำนางสระผม

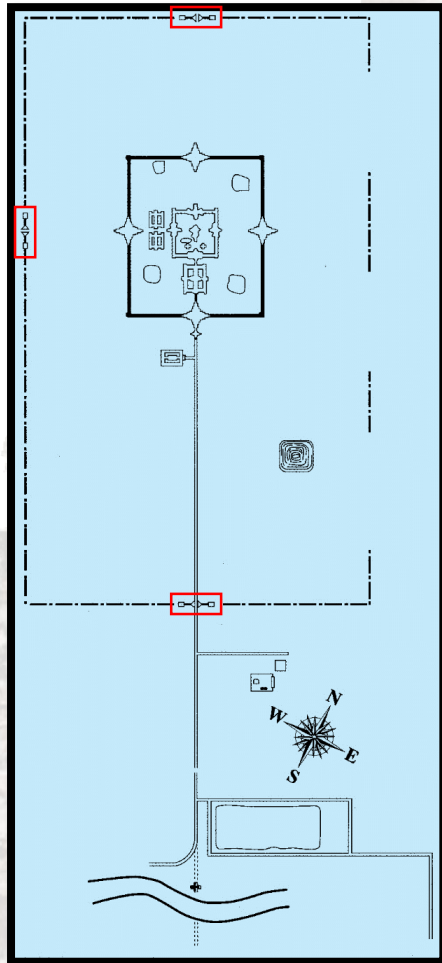
เป็นโบราณสถานที่อยู่นอกกำแพงเมืองพมายน่าน
ทิศใต้ ริมฝั่งลำน้ำเค็มจากการขุดแต่งและบูรณะพบว่า มี
ลักษณะเป็นฐาน อาคารสร้างด้วยศิลาแลงก่อขึ้นเป็นฐาน
รูปกากบาท มีบันไดขึ้นลงได้ 3 ด้าน คือด้านริมน้ำและ
ด้านข้าง 2 ด้าน ที่พื้นของทำน้ามีย่องรอยหลุมเสาอยู่ที่มุม
ทุกด้าน ระหว่างการขุดแต่งพบกระเบื้องดินเผาจำนวนมาก
แสดงว่ารูปทรงของอาคารนี้คือ ศาลาจัตุรมุข หลังคา
แบบเครื่องไม้ มุงกระเบื้องดินเผาสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นใน
ราวพุทธศตวรรษที่ 18

❖ ทำนางสระผมริมลำน้ำเค็ม

ประตูก่อและกำแพงเมือง

กำแพงเมือง ทำเป็นแนวคันดินสูง แผนผังรูปสี่เหลี่ยม มีประตูก่อเป็นซุ้มด้วยศิลาแลงและหินทราย ด้านละ 1 ประตู ปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 3 ด้าน คือ ด้านทิศเหนือ มีชื่อว่า “ประตูผี” ด้านทิศใต้ มีชื่อว่า “ประตูชัย” ด้านทิศตะวันตก มีชื่อว่า “ประตูหิน” จากการขุดแต่งประตูเมืองด้านทิศใต้ โดยหน่วยศิลปากรที่ 6 ในปี พ.ศ. 2530 พบโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ เศียรพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรทำจากหินทราย และประติมากรรมรูปนางปรัชญาปารมิตา จำจากสำริด ประติมากรรมทั้งสองชิ้นนี้ปรากฏลักษณะของศิลปกรรมเขมรแบบบายน และเมื่อประกอบกับลักษณะการก่อสร้างซุ้มประตูที่ก่อด้วยศิลาแลงแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าซุ้มประตูเมืองนี้สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18 นอกจากนี้แนวกำแพงเมืองด้านทิศใต้ยังพบร่องรอยแนวถนนโบราณเดิมคงเป็นเส้นทางซึ่งอาณาจักรเขมรใช้เป็นเส้นทางคมนาคม เพื่อประโยชน์ทางการค้าและเผยแพร่วัฒนธรรมสู่ดินแดนแถบนี้

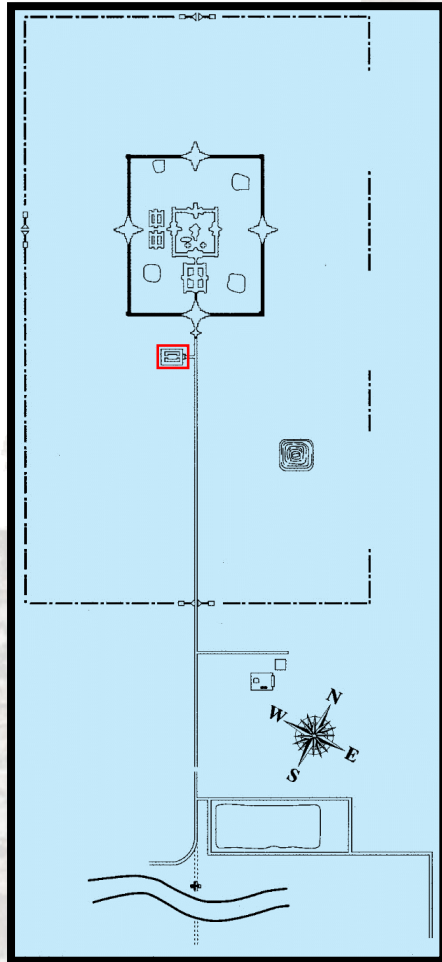
❖ ประติมากรรมเศียรพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

❖ ประติมากรรมนางปรัชญาปารมิตา สำริด

พลับพลาเปลื้องเครื่อง

ตั้งอยู่บริเวณด้านซ้ายมือของทางเดินเข้าสู่ตัวปราสาท เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง 26 เมตร ยาว 35.10 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก จากการขุดแต่งบริเวณนี้เมื่อ พ.ศ. 2511 พบกระเบื้องมุงหลังคาจำนวนมาก นอกจากนี้ยังพบรูปเคารพเครื่องประดับและเหรียญสำริดจำนวนหนึ่งภายในอาคาร จึงเป็นเหตุให้เรียกกันว่า “คลังเงิน” อยู่ระยะหนึ่ง จากตำแหน่งที่ตั้งสันนิษฐานว่าอาคารหลังนี้ คงใช้เป็นสถานที่พักเตรียมพระองค์สำหรับกษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูงที่เสด็จมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งเป็นสถานที่พักจัดขบวนสิ่งของถวายต่างๆ

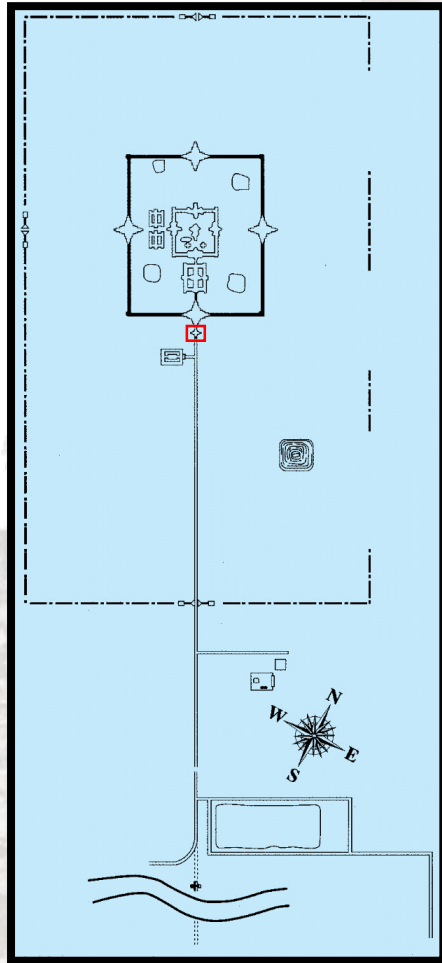

❖ ภายในพลับพลาเปลื้องเครื่อง

สะพานนาคราช

ตั้งอยู่บริเวณด้านทางเข้าโคปุระด้านทิศใต้ สร้างด้วยหินทราย มีผังเป็นรูปกากบาท กว้าง 4 เมตร ยาว 31.70 เมตร ยกพื้นสูงจากพื้นดินประมาณ 2.50 เมตร ราวสะพานทำเป็นลำตัวนาค ที่ปลายราวสะพานทำเป็นรูปนาคราชชูคอแผ่พังพานเป็นรูปนาค 7 เศียร อันเป็นลักษณะที่นิยมในศิลปะเขมรแบบนครวัด ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 สะพานนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการเดินทางเข้าสู่ศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ ตามคติความเชื่อเรื่องจักรวาลเชื่อว่าเป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ คตินี้สืบทอดกันมาในศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ

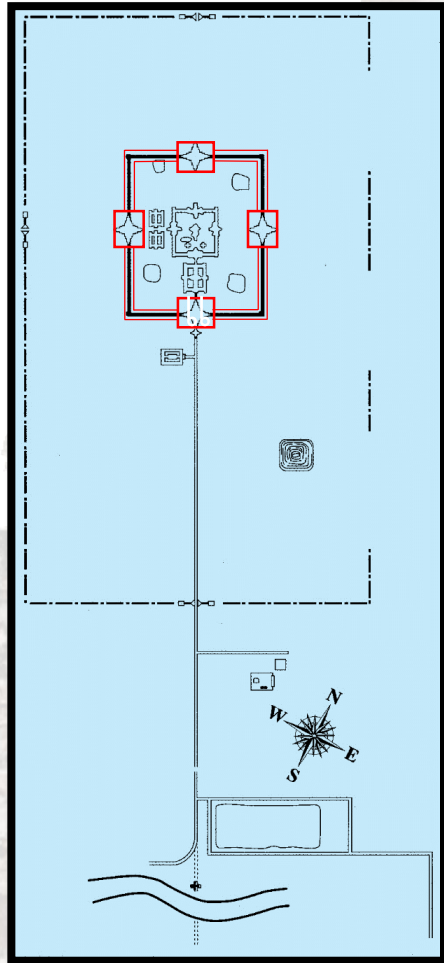

❖ สะพานนาคราช

ชุมประตูละระเปียงแก้ว

ชุมประตูละระเปียงแก้ว มีลักษณะเป็นรูปกากบาท ตั้งอยู่ที่กึ่งกลางของแนวกำแพงแก้วทั้ง 4 ด้าน กำแพงแก้ว ก่อด้วยหินทราย สูงประมาณ 8 เมตร มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 220 เมตร ยาว 275.5 เมตร ถัดจากกำแพงแก้วเข้ามาถือว่าเป็นการเข้าสู่ดินแดนสวรรค์อันเป็นที่อยู่ของเทพเจ้า

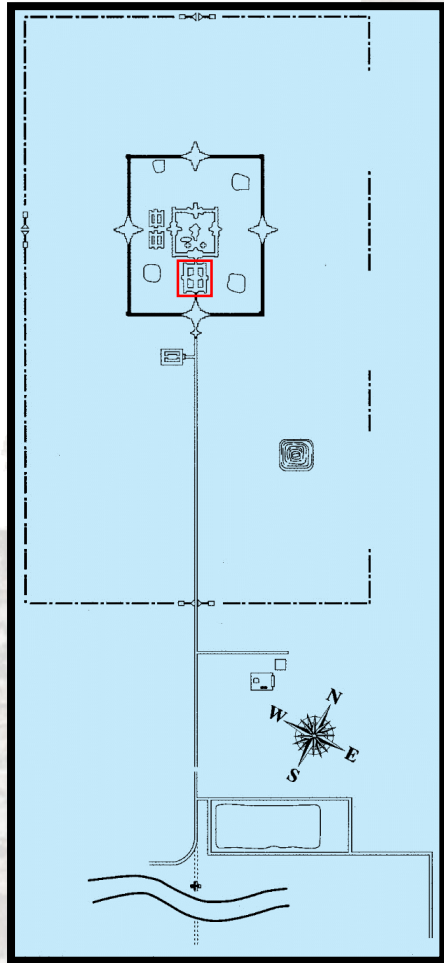

❖ ชุมประตูละระเปียงแก้ว ชั้นนอก

ชาลาทางเดิน

เมื่อผ่านซุ้มประตูด้านทิศใต้เข้ามาจะเป็นลาน
ชั้นนอกของปราสาท ปรากฏแนวทางเดินทอดไปยังซุ้ม
ประตูระเบียงคดด้านทิศใต้ แนวทางเดินนี้ก่อด้วยหินทราย
ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร แบ่งเป็นสามช่องทางเดิน จาก
การบูรณะพบเศษกระเบื้องมุงหลังคาและบราลีดินเผา
จำนวนมาก เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ทางเดินมี
ลักษณะเป็นระเบียงโปร่ง หลังคามุงกระเบื้อง รองรับด้วย
เสาไม้ซึ่งผุพังไปหมดแล้ว

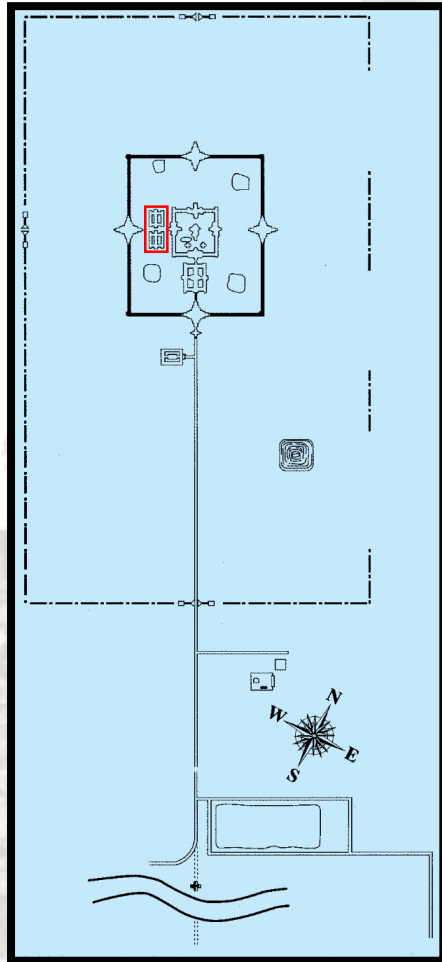

❖ ชาลาทางเดินต่อเชื่อมกับซุ้มประตู
หรือโคปุระด้านทิศใต้

บรรณาลัย

ตั้งอยู่บริเวณลานชั้นนอกระหว่างซุ้มประตูกำแพงแก้วและซุ้มประตูระเบียงคดด้านทิศตะวันออก มีลักษณะเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผกพื้นสูงก่อด้วยหินทราย กั้นเป็นห้องยาวตลอดแนว บริเวณพื้นห้องพบร่องรอยหลุมเสารูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ระหว่างการขุดแต่งพบกระเบื้องมุงหลังคาดินเผาเป็นจำนวนมาก สันนิษฐานว่าเดิมคงมีหลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง อาคารทั้งสองหลังนี้เป็นอาคารขนาดใหญ่ เชื่อกันว่าเป็นบรรณาลัยซึ่งหมายถึงสถานที่เก็บรักษาคัมภีร์ต่างๆ ทางศาสนา

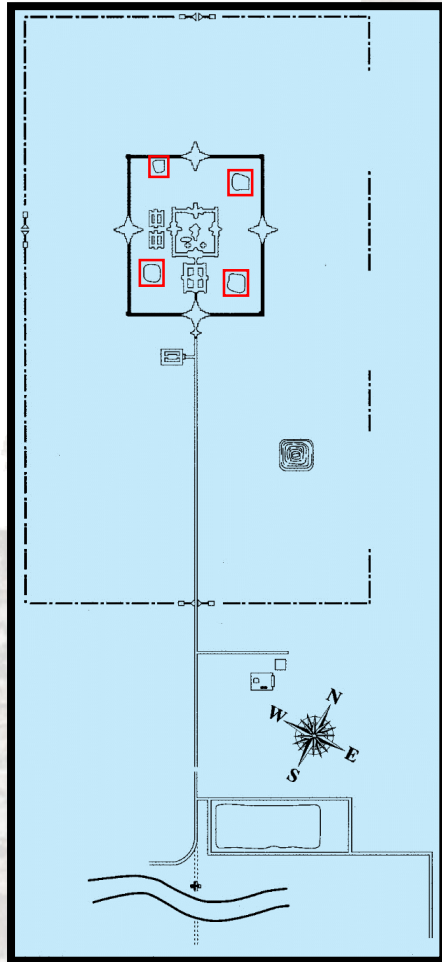

❖ ภายในบรรณาลัย

สระน้ำ

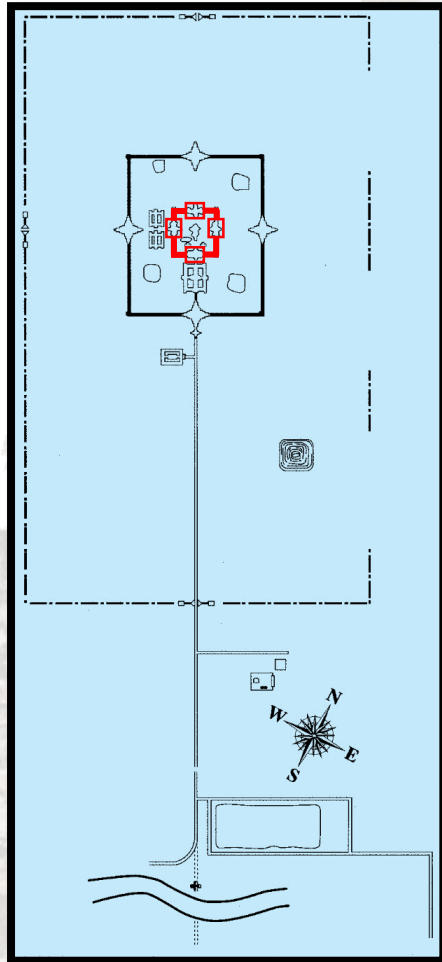
ตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 ทิศ ของลานกำแพงปราสาทชั้นนอก ภายในสระพบว่าการนำวัสดุจากชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม เช่น เสาประดับกรอบประตู นำมาวางเรียงกันอย่างไม่เป็นระเบียบ เดิมบริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของวัดต่างๆ ซึ่งได้ย้ายไปตั้งใหม่นอกปราสาทแล้ว เช่น วัดสระเพลง วัดพระปรางใหญ่ วัดโบสถ์ และวัดพระปรางน้อย สระเหล่านี้คงขุดขึ้นเพื่อประโยชน์ของวัดในการใช้อุปโภคบริโภค ในราวสมัยอยุธยาตอนปลายอย่างไรก็ตาม จากการขุดพบค้นทางโบราณคดี เมื่อปี พ.ศ. 2558 พบหลักฐานว่าสระน้ำที่มุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือน่าจะสร้างร่วมสมัยกับปราสาทประธาน

❖ สระน้ำ 1 ใน 4 ทิศ
ของลานกำแพงปราสาทชั้นใน

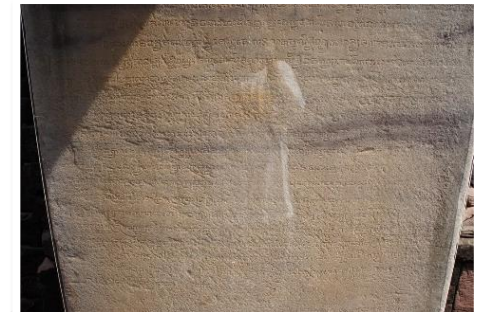
ชุมประตู่และระเบียงคด

ระเบียงคด ก่อด้วยหินทราย เป็นระเบียงทางเดิน หลังคาชุ้มโค้งมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมรอบปราสาทประธาน มีชุมประตู่อยู่กึ่งกลางทั้ง 4 ด้าน โดยมีตำแหน่งที่ตั้งตรงกับแนวของประตูเมืองและประตูทางเข้าปราสาทประธานปรากฏ หลักฐานสำคัญที่ชุมประตู่ระเบียงคดด้านทิศใต้ คือ จารึกบริเวณกรอบประตูด้านทิศตะวันออกของห้องกลาง จารึกด้วยอักษรขอมโบราณภาษาเขมร ระบุชื่อ “กมรเตงชคตวิมาย” และกล่าวถึงการสร้างรูปเคารพสำคัญ ชื่อ “กมรเตงชคตเสนาบดีไตรโลกยวิชัย” ตรงกับ พ.ศ. 1651 ตลอดจนปรากฏพระนามของขุนนางชั้นสูง และพระนามพระมหากษัตริย์ คือ พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 1 จากการบูรณะบริเวณระเบียงคดในปี พ.ศ. 2532 ได้พบแผ่นทองดุนลายรูปดอกบัว 8 กลีบ บรรจุไว้ในช่องที่ทำไว้เฉพาะ ที่พื้นห้องของชุมประตู่ระเบียงคดเกือบทุกด้าน แผ่นทองเหล่านี้ฝังไว้เพื่อความเป็นสิริมงคล ตามประเพณีการสร้างปราสาทดังที่พบในปราสาทอื่นๆ อีกหลายแห่ง เช่น ปราสาทเมืองธม จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์

❖ แผ่นทองรูปดอกบัว 8 กลีบ

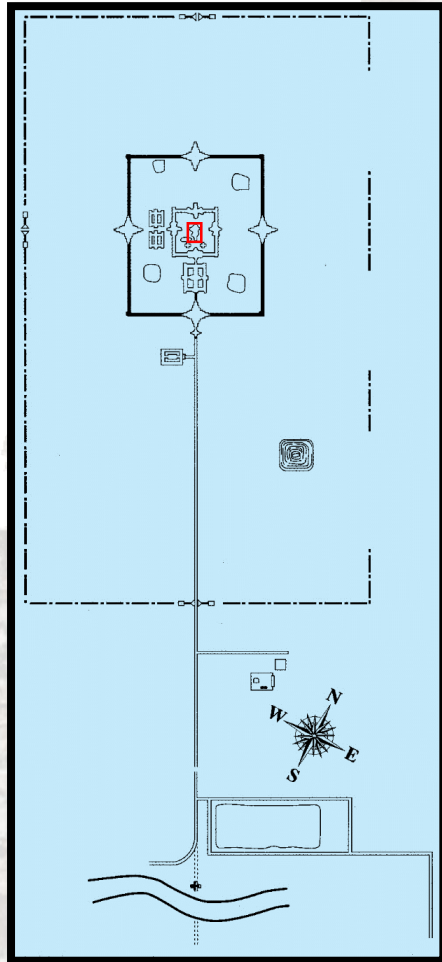
❖ จารึกบนกรอบประตู

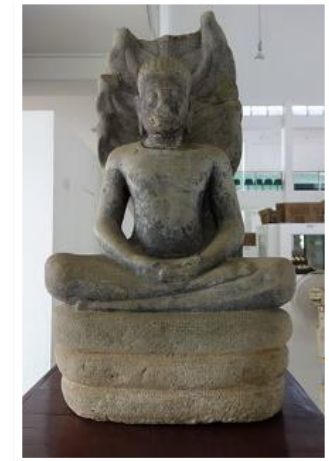
❖ หลุมบรรจุวัตถุมงคล

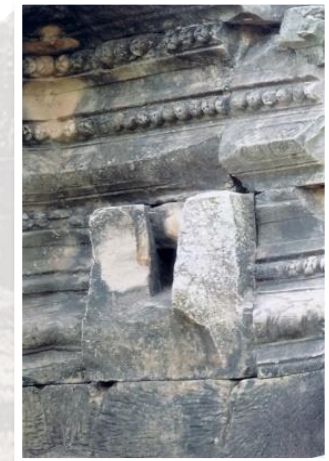
ปราสาทประธาน

ภายในลานชั้นในซึ่งเป็นที่ตั้งของอาคารศาสนสถานหลายหลัง ที่ตั้งอยู่ตรงกลางคือปราสาทประธาน เป็นศูนย์กลางและสำคัญที่สุด ปราสาทประธานสร้างด้วยหินทรายสีขาว สูง 28 เมตร หันหน้าไปทางทิศใต้ ซึ่งแตกต่างจากศาสนสถานเขมรในที่อื่นๆ ซึ่งมักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ มณฑป และเรือนธาตุ มีการสลักลวดลายประดับ ตามส่วนต่างๆ เช่น หน้าบัน ทับหลัง ด้านนอกสลักเป็นภาพเล่าเรื่องรามเกียรติ์ ด้านในสลักภาพเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามคติมหายาน ภายในเรือนธาตุเป็นส่วนสำคัญที่สุดเรียกว่า “ห้องครรภคฤหะ” เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนาคปรก บริเวณพื้นห้อง ตรงมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีร่องน้ำมนต์ต่อลอดผ่านพื้นห้องไปทางด้านนอก เรียกว่า “ท่อโสมสูตร”

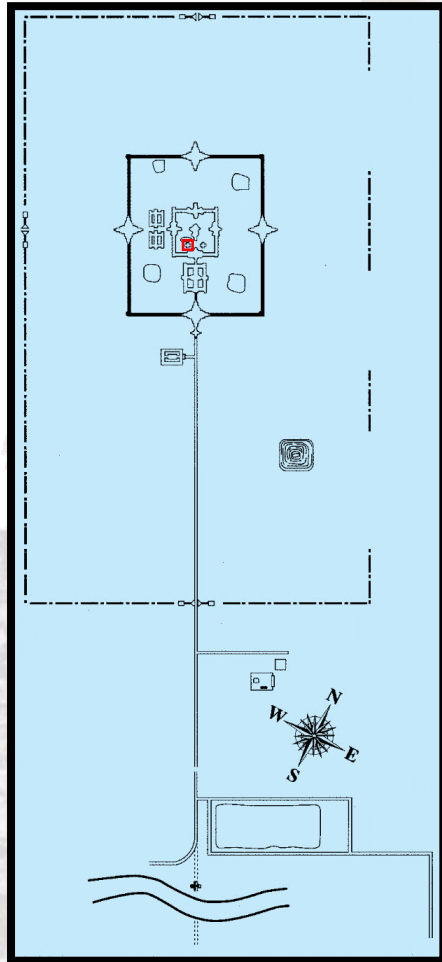
❖ ประดิษฐานพระพุทธรูปนาคปรก

❖ ร่องน้ำมนต์

ปรากฏหินแดง

ก่อสร้างด้วยหินทรายสีแดงฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ย่อมุมขนาดกว้าง 11.40 เมตร สูงประมาณ 15 เมตร มีประตูเข้าก่อเป็นมุขยื่นออกไปทั้ง 4 ทิศ เนื่องจากหินทรายสีแดงเสื่อมคุณภาพเร็วปราสาทองค์นี้จึงผุพังไปมาก ยังมีทับหลังเหลืออยู่ในที่เดิม คือ เหนือกรอบประตูด้านทิศเหนือ 1 ชั้น ทำด้วยหินทรายสีแดงภาพสลักกลบเลือนแต่พบจะเห็นได้ว่าคงจะเป็นภาพเล่าเรื่องตอนกระณะล่าหมีป่าในเรื่องมหากาฬ

จากการขุดลอกมูลดินที่ทับถมฐานปราสาทองค์นี้ออกในปี พ.ศ. 2497 ได้พบแท่งหินที่ใช้ก่อฐานรากบางท่อนมีลวดลายจำหลัก แต่วางกลับข้างบนเป็นข้างล่าง แสดงว่าคงจะรื้อเอาของเก่ามาใช้ในการก่อสร้าง และเนื่องจากฐานของปราสาทองค์นี้ต่อเนื่องเป็นฐานเดียวกับฐานของอาคารที่เรียกว่า หอพรหมณ์ สิ่งก่อสร้างทั้งสองน่าจะสร้างขึ้นมาพร้อมกันสันนิษฐานว่า อาจจะสร้างขึ้นหลังปราสาทประธาน ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 17

❖ ทับหลังตอนกระณะล่าหมีป่า

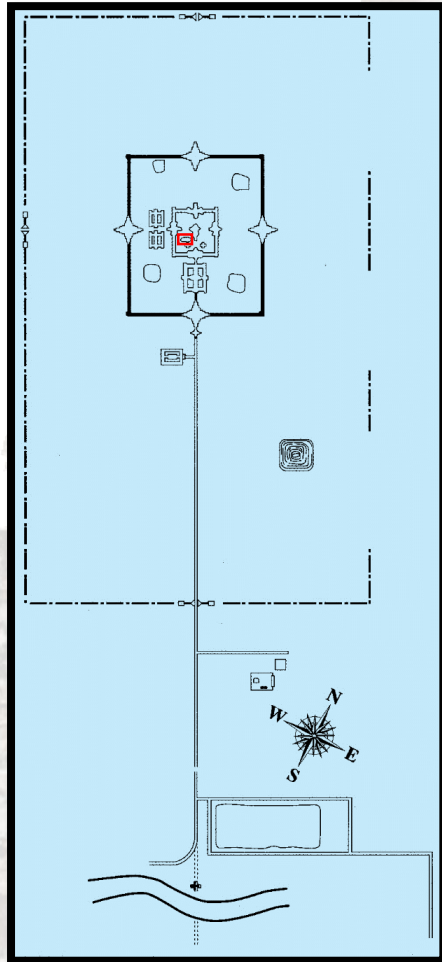

❖ ภายในปรากฏหินแดง

หอพราหมณ์

เป็นอาคารก่อด้วยหินทรายแดงและศิลาแลง ตั้งอยู่บนฐานเดียวกันกับปรางค์หินแดงมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 6.50×17 เมตร มีมุขยื่นออกไปเป็นบันไดและประตูเข้าออกทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ผนังด้านข้างของห้องมุขมีหน้าต่างด้านละ 1 ช่อง การขุดแต่งในปี พ.ศ. 2497 ได้พบศิวิลิ่งขนาดย่อมทำด้วยหินทราย จึงเชื่อกันว่า อาคารหลังนี้เป็นเหตุให้เรียกต่อๆ กันมาว่า หอพราหมณ์ แต่จากผังรูปแบบโดยรวม และตำแหน่งที่ตั้งที่เรียกว่าหอพราหมณ์นี้ คือ บรรณาลัยของปราสาทนั่นเอง

❖ ภายในหอพราหมณ์

ปรากฏพรหมทัต

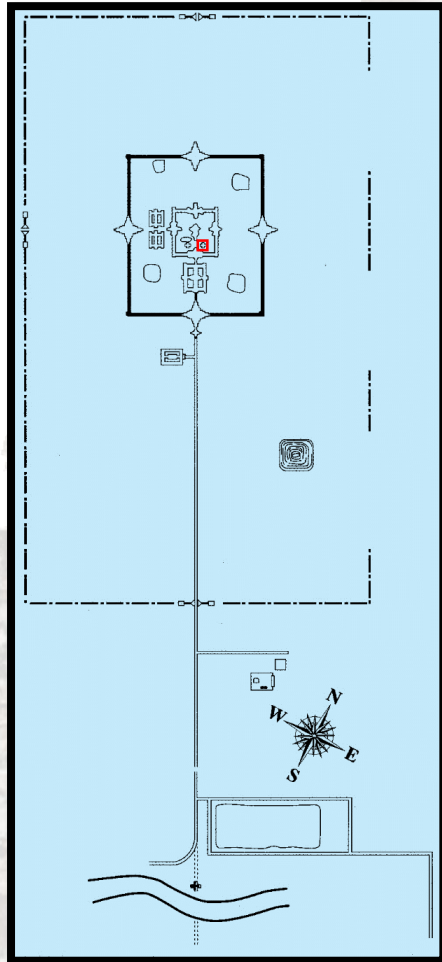
สร้างด้วยศิลาแลง ตั้งอยู่ด้านหน้าของปราสาท
ประธานทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม
จัตุรัส ประติมากรรมเป็นมุขยื่นออกไปทั้ง 4 ด้าน ภายในองค์
ปรากฏประติมากรรมสำคัญ 2 ชิ้น คือ ประติมากรรม
หินทรายรูปบุคคลขนาดใหญ่นั่งขัดสมาธิ สันนิษฐานว่าเป็น
รูปของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ชาวบ้านมักเรียกว่า ท้าว
พรหมทัต ส่วนอีกชิ้นหนึ่ง เป็นประติมากรรมหินทรายรูป
สตรีนั่งคุกเข่า ส่วนศีรษะและแขนหักหายไป เชื่อว่าเป็นรูป
ของนางชัยราชเทวีชาวบ้านเรียกตามนิยายพื้นบ้านว่า นาง
อรพิม ปัจจุบันประติมากรรมทั้ง 2 ชิ้นนี้จัดแสดงอยู่ใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

❖ ประติมากรรมรูปพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

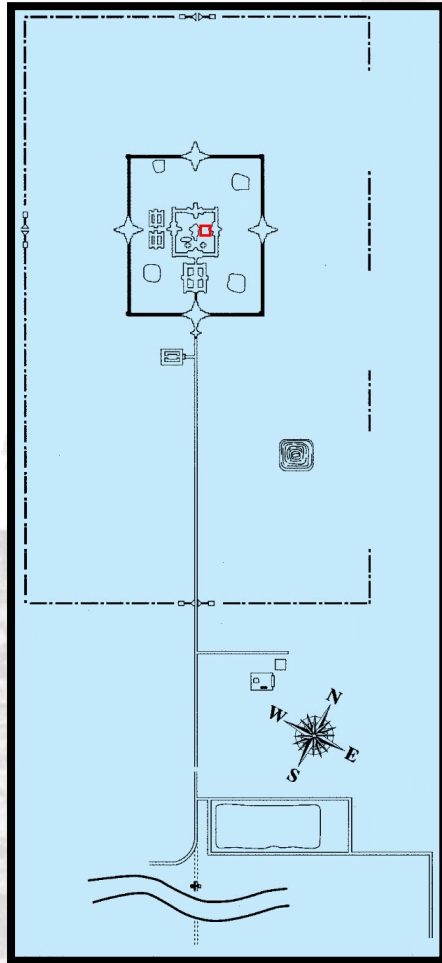
❖ ประติมากรรมรูปพระนางชัยราชเทวีมเหสี

พลับพลา

ภายในลานชั้นในด้านทิศตะวันออกของปราสาทประธาน มีฐานอาคารรูปร่างคล้ายฐานปราสาทก่อด้วยหินทรายสีแดง สูง 70 เซนติเมตร รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 8.15 เมตร โดยเว้นเนื้อที่ตรงกลางไว้เป็นช่องสี่เหลี่ยม มีหลุมขนาดใหญ่อยู่ที่ขอบฐานตรงมุมของช่องว่างด้านข้างสองด้านคือ ด้านทิศเหนือและทิศใต้มีบันได ด้านที่หันเข้าสู่ปราสาทประธานทำเป็นห้องมุขรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่พบหลักฐานใดๆ ที่จะทำให้ทราบได้ว่าสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยอย่างไร

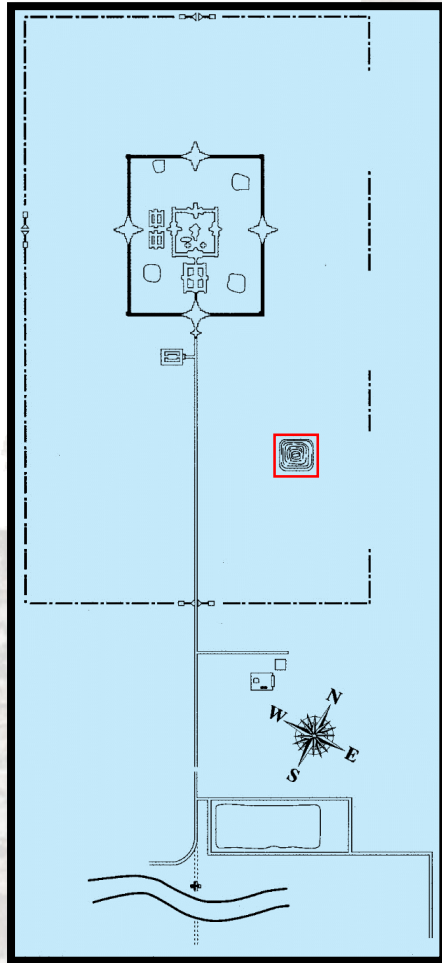

❖ พลับพลา

เมรุพรหมทัต

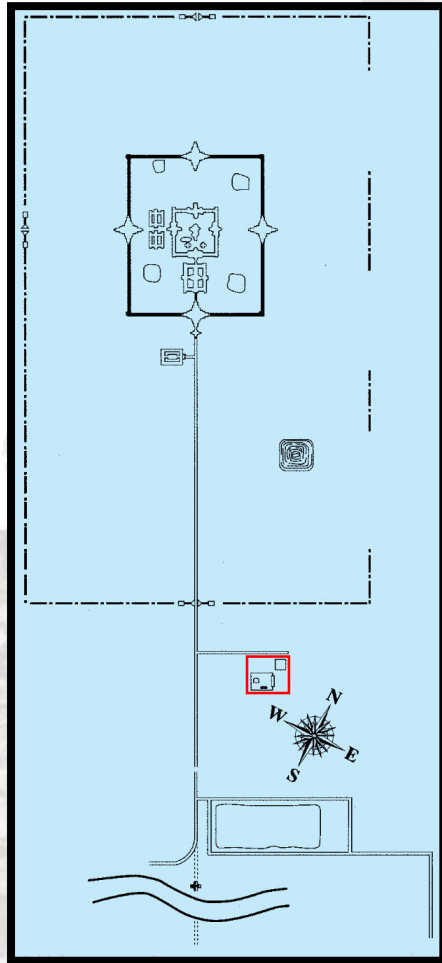
ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองพิมายด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ของปราสาทหินพิมาย เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐ ตั้งอยู่บนเนินดินสูงเหตุที่เรียกว่าเมรุพรหมทัตคงจะเกี่ยวเนื่องกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง “ท้าวปาจิต นางอรพิม” ซึ่งเล่าว่าสถานที่แห่งนี้เป็นที่ถวายพระเพลิงของท้าวพรหมทัต ปัจจุบันยังไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่สันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นหลังศิลปะเขมรที่ปราสาทพิมายอย่างแน่นอน

❖ เมรุพรหมทัต

อโรคยาศาล (กุฎิฤๅษี)

นอกจากสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่เป็นส่วนประกอบของปราสาทพิมาย ยังมีปราสาทขนาดเล็กนอกเขตกำแพงเมืองด้านทิศใต้ ระหว่างกำแพงเมืองกับท่านางสระผม โดยอยู่ห่างจากถนนเข้าสู่ประตูกำแพงเมืองเล็กน้อย มีชื่อพื้นเมืองเรียกว่า กุฎิฤๅษี ประกอบด้วยองค์ปราสาทฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสก่อด้วยศิลาแลง ที่มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีอาคารขนาดเล็กเรียกว่า บรรณาลัย นอกกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีสระน้ำขนาดเล็กกรุด้วยศิลาแลง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและวัสดุก่อสร้างเป็นหลักฐานให้ทราบว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 18

ระหว่างการบูรณะปราสาทแห่งนี้ พ.ศ. 2532 ได้พบประติมากรรมหินทรายได้แก่ พระวัชรธร รูปเคารพในพุทธศาสนาหายาน 1 องค์ มีความหมายให้ทราบว่าศาสนสถานแห่งนี้ทำหน้าที่เป็น อโรคยาศาล ที่กล่าวในจารึกปราสาทพระขรรค์ว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างขึ้นทั่วราชอาณาจักรเป็นจำนวน 102 แห่ง

❖ ประติมากรรมพระวัชรธร

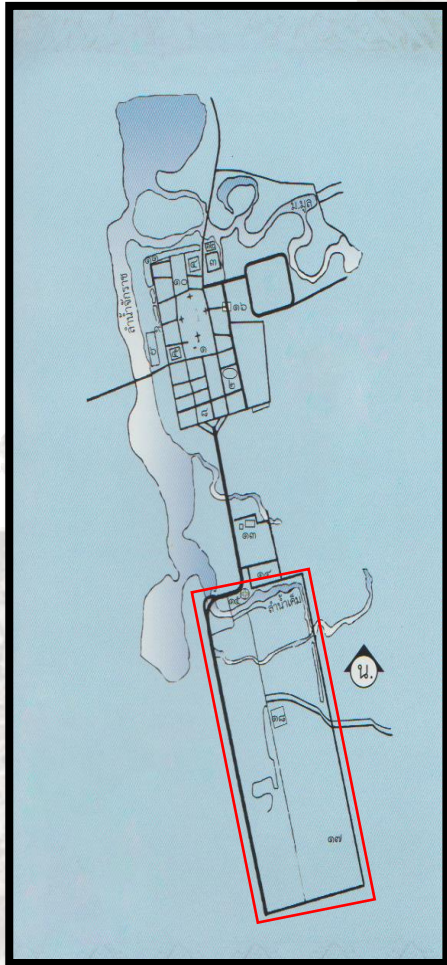

❖ สระน้ำขนาดเล็กกรุด้วยศิลาแลง

บารายด้านทิศใต้

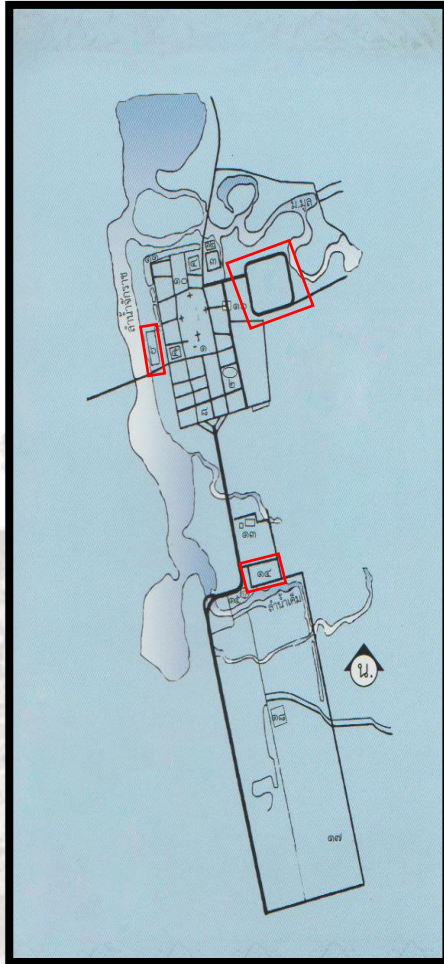
ถัดออกไปจากทำนางสระผม เป็นรารายหรืออ่าง
เก็บน้ำขนาดใหญ่มีขนาดกว้างประมาณ 700 เมตร ยาว
ประมาณ 1,700 เมตร บริเวณกลางบารายมีซาก
โบราณสถานชื่อว่า “วัดโคก” สภาพปัจจุบันของบารายตื้น
เขินและมีการสร้างถนนทักลงบนขอบบาราย

สระน้ำโบราณ

นอกกำแพงเมือง มีสระน้ำโบราณที่ขุดขึ้นเพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภค มีชื่อเรียกในปัจจุบันว่า สระเพลง อยู่ทางทิศตะวันออก นอกจากนี้ยังมีสระโบสถ์อยู่ทางทิศตะวันตก และสระช่องแมวอยู่ทางทิศใต้

บรรณานุกรม

หนังสือนำชมอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย. พิมพ์ครั้งที่ 5. นครราชสีมา : โจเซฟ, 2554

กรมศิลปกร. อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย. นครราชสีมา . ศูนย์ข้อมูลปราสาทพิมาย

